

Zeitschrift:	Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber:	Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band:	- (1746)
Heft:	1
Artikel:	Lucii Candidi Helvetii meditatio, de eo, quod nimium est in studio literis inclarescendi, [...]
Autor:	Candidus, Lucius
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-394570

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 18.08.2025

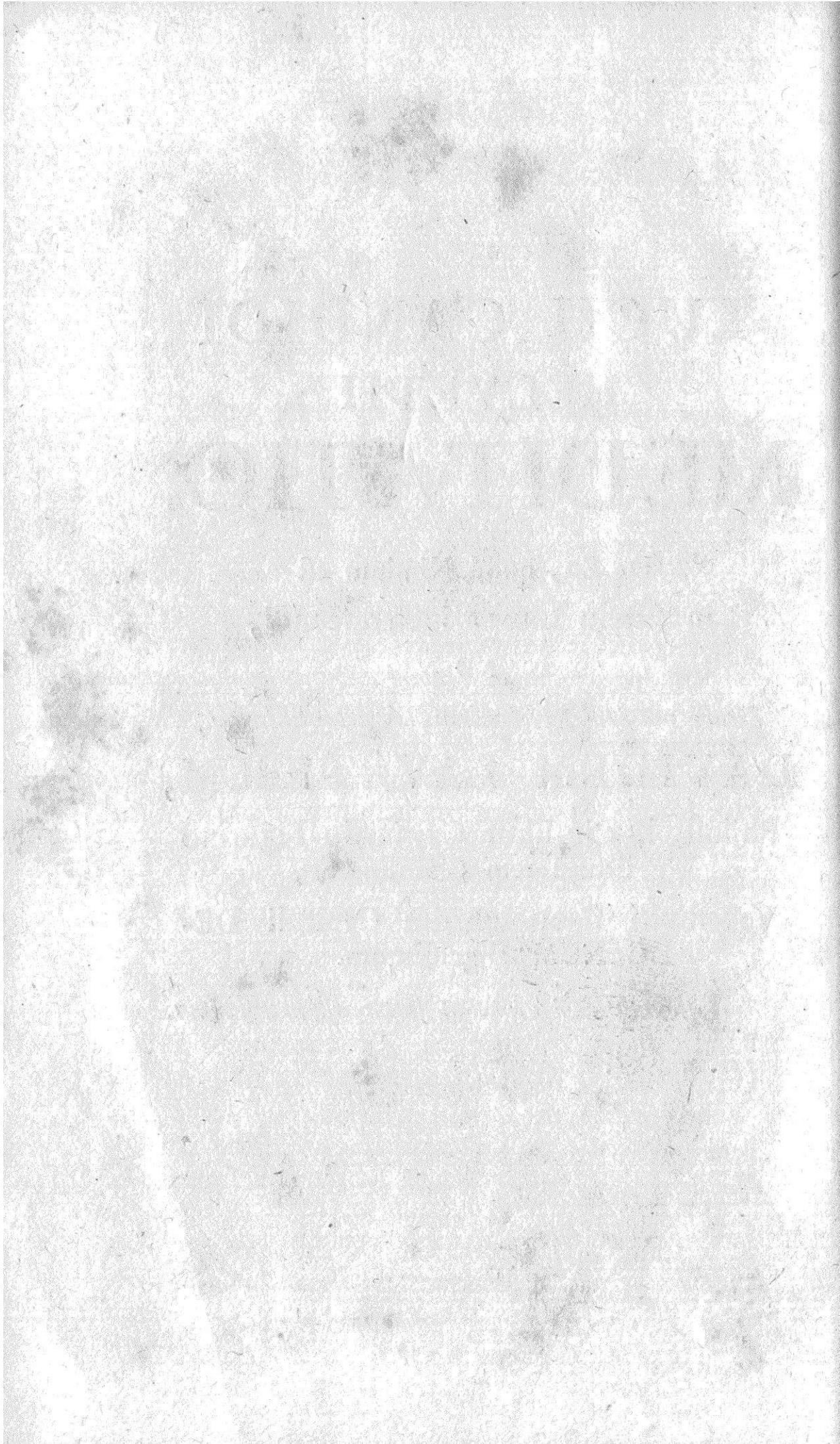
ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

LUCII CANDIDI
HELVETII
MEDITATIO,

De Eo, quod Nimium est
in studio Literis inclarescendi,

A D

Virum maxime Reverendum, & Amplissimum;
DAVIDEM LAVATERUM,
Philosophiæ in Illust. Gymnasio Tigurino
Professorem Clarissimum,
Venerandi Canonicorum Capituli DE-
CANUM Dignissimum.
Fautorem, & Amicum suum æstumatissimum.

Quando animum meum, *VIR PRÆSTANTISSIME*, gravioribus meditationibus fessum, reficere volo, in manus sumo eorum libellos, qui fata eruditionis & doctorum virorum describere solent. Præterquam enim quod hodie, ut sunt tempora, vix quisquam literis intentus, hoc studiorum genus negligere possit, sentio animum meum mira quadam dulcedine adfici, quoties tot hominum, ætate, ingenio, & eruditione inter se discrepantium, varias de divinis pariter & humanis rebus sententias animo meo repræsento. Sunt autem potissimum duo, quæ ex lectione ejusmodi libellorum notavi, & in meos usus converti. Didici *primo*, miram esse mentium humanarum *diversitatem* in ponderandis omnium rerum, disciplinarum, sententiarum, eorum quin etiam, quæ ad Religionem pertinent, principiis & fundamentis; quæ non solum, ab institutione, educatione, & meditatione, sed etiam a primigenia quadam mentis dispositione repetenda esse videtur. Quod hic albis dentibus ridet; ille venerabile & sanctum appellat. Hic demonstratam esse hanc vel illam assertionem clamat; quam alter nulla verisimilitudinis specie niti, perhibet. Hic Veteres duntaxat admiratur, & in cœlum tollit laudibus: Ille Mo-

dernis, iisque solis, totus addictus est. Hic Orthodoxiam appellat, quod alter anilem quandam & temere arreptam opinionem vocat. Confirmatus sum denique in ea, cui dudum album adjeci calculum, sententia, cuilibet nimirum de divinis pariter & humanis rebus liberam concedendam esse judicandi facultatem. Nec possum diffiteri me, quo-
ties hæc Eruditorum Diaria evolvebam, miratum,
qua ratione tandem fieri potuerit, ut homines non
indocti gravissimum illud & momentosissimum do-
gma de libertate conscientiæ cuivis concedenda,
quod tamen evidentissimis principiis rationis, æqui-
tate naturali, indole humani ingenii, origine Magi-
stratus, & Religionis Christianæ genio nititur, capere
tamen & tueri noluerint, cum attenta duntaxat *His-
toriæ Litterariæ* lectio, eos in hanc sententiam pertrahe-
re posset. Quid enim facilius ex tot discrepantibus,
& circa eandem materiam in diversa abeuntibus Eru-
ditorum Virorum sententiis, colligi potest, quam hoc
nimirum: Non posse omnes idem cogitare & sentire:
Nullum esse in his terris infallibilem judicem contro-
versiarum: Neminem in alios jus habere: Conscien-
tiam ex iis esse quæ cogi non possunt, nec minus ri-
diculum esse aïnorem veritatis flagris instillare, quam
urbem munitam syllogismis expugnare velle? quis
non videt, tot animorum æstus, tot rixas, tot
linguae prælia, tot virorum optimorum oppressi-
ones, tot violentas persecutio[n]es, eorum perversæ
deberi opinioni, qui stulte volunt, ut alii aliter cogi-
tent & ratiocinentur, quam vero possunt? Quis
non sentit, neglectum dogmatis, generi humano
utilissimi, non foviſſe tantum hactenus horren-
dum illud Inquisitionis minime sacræ Tribunal,
quod inter tetros Dæmonas potius & furias, quam
inter homines locum habere deberet, sed etiam

hoc

hoc ipsum in causa esse, quo minus vera Religio, mascula Eruditio, candida Simplicitas, inter flor- rentissimas Gentes caput tollat, & Eruditio cum Sapientia regnet. Hoc primum est, quod ex Historiæ Literariæ studio & cultura didici. Alterum, quod scivisse non minus utile est, hoc est: nimirum vanum esse, immodicum illud inclarescendi, famamque quovis modo extendendi, studium, quod quos- dam adeo dementavit seculo nostro, ut omnium risui sese exposuerint. Quisquis sine partium stu- dio, quorundam Scripta evolvit, & solidum ab inani discernere valet, facile deprehendet, eos om- nem movere lapidem, non ut generi humano utilia in medium proferant, hominesque a pravis opinio- nibus & studiis abducant, sed ut multa legisse vi- deantur, & aliquam Eruditionis famam obtineant. Cum autem, TU VIR AMICISSIME ex eorum numero sis, quibuscum cogitata mea libere com- municare soleo, haud ingratum TIBI fore existi- mo, si quæ de *vanitate studii inclarescendi Literis*, in chartam conjeci, TUO Iudicio, quod simplex semper & candidum esse solet, submittam. Scio enim TE ea modestia, morumque elegantia esse prædictum, ut nihil minus ferre possis, quam ri- diculum fastum hominum nullo vero Eruditio- nis apparatu instructorum, vehementer tamen sibi- metipsis plaudentium, & in alias rusticitate qua- dam turpi temere debachantium.

II. Ut autem in hac Meditatione ordinem ali- quem servem, (1) ostendam studium inclarescendi Literis quodam respectu non solum esse licitum, sed & laudabile: (2) Quatenus idem vituperandum sit monstrabo commemoratis simul vitiis, quæ studium hoc comitari solent: (3) Fontes hujus ma-

li detegam: (4) Causas adducam, quæ homines sannæ mentis impedire deberent, quo minus præcipites in hoc vitium ruerent: & (5) denique Reme-dia quædam suppeditabo, quæ morbo huic, si non sanando, minuendo tamen ex parte inservire possunt.

III. Quod ad primum spectat, certum est, & extra dubitationis aleam positum, homines non sibimetipsis duntaxat solis, sed & aliis natos esse. Hinc Optimum Numen homines iis instruxit ani-mi & corporis dotibus, quæ ad aliis inserviendum multum conferre possunt. (2) Quilibet igitur, ut de ingenio solo jam agam, non tantum potest, satis expensis mentis suæ viribus, aliorum felicitatem promovere; sed & vi voluntatis divinæ, per rectæ ratiocinationis leges elicite, id, quantum in se est, præstare tenetur. (3) Homines, Li-toriarum cultura, suam potissimum felicitatem pri-mo quærere tenentur, non tamen exclusa cura erga alios, quos, quantum in se est, & per-spicatores, & meliores reddere tenentur. (4) Recte igitur facere censetur is, qui probe perspec-tis egregiis animi sui dotibus, & audito Virorum Eruditissimorum & Candidorum de suis conati-bus judicio, Scriptis publicis aliorum commodis in-servit. Fieri quidem potest, ut argumentum, quod tractare volumus ipsi, ab aliis jam sit pro-be excussum; sed hoc impedire non debet, quo minus manus operi admoveamus: possunt enim illi, inter quos degimus, hoc ignorare. Imo Auctores doctissimi nesciunt aliquando, hoc vel illud thema ab aliis esse excussum. Et quis in tanta scriptorum turba, & librorum copia, hoc cognoscere semper potest? Quod si tamen id pro-be

be nobis perspectum sit, possumus tamen, idque jure, existimare, lucem maiorem argumento tractando adferri posse. (5) Cum vero ante omnia nostram felicitatem promovere teneamur; hæc autem non tantum cultura disciplinarum sedula, & emendatione mentis, sed & aliorum hominum auxilio obtineatur, manifestum est, posse legitime etiam gloriam hac ratione quæri; nihil enim est aliud gloria, quam constans virtutis & eruditio-
nis solidæ fama, ab intelligentibus et incorruptis Judicibus prodiens. Ad eam vero consequendam non sufficit tacita virtutis conscientia, sed necesse etiam est, ut doctis publice constet, quibus ingenii dotibus simus instructi. Hæc vero gloria egregiis scriptis, et applausu Virorum vere doctorum parta, sua natura apta est, ad alias nobis conciliandos, et ad felicitatem nostram et aliorum promovendam. Quæri igitur legitime hæc gloria et potest, et debet. Licet vero sæpe virtutis & eruditio-
nis famam consequamur, promotione tamen, et aliis commodis destituamur, non tamen propterea illud, quod laude dignum, omittendum est. (6) Ad hanc autem quæstionem magis elucidandam, necesse est, ut distinguamus inter *Incentivum*, quod nos ad scribendum impellit, et inter *laborem* ipsum. *Incentivum* ipsum potest in se spectatum vanum esse, dum nonnisi laudem solam, vel potius voluptatem solam ex aliorum laudibus ortam, captamus; institutum tamen ipsum laudabile esse potest, dum labor ipse, pluribus prodesse potest. Ipse scriptor frustra sibi plaudere potest, at possunt ea, quæ elaboravit, egregia plane esse, et insignem aliis adferre utilitatem. Ita tenentur omnes, pro suis quique facultatibus, Eleemosynas in pauperes erogare, quia hoc plurimum prodest, licet

forte multi id faciant, ut laudentur duntaxat. Pro-
 be hoc agnovit Vir acuti ingenii, I. Acontius, in
 epistola ad Wolfum Tigurinum, de felici et infelici
 librorum partu, data. Illud (inquit) in primis laudo,
 quod omne scribendi edendique consilium, non inanis
 auræ cupidine, sed publicæ utilitatis, gubernari velis:
 plerique præter laudem nihil spectare in scribendo vi-
 dentur, ex quibus tamen, qui saltem intelligunt, quali-
 busnam scriptis laus debeatur aliqua, taliaque elab-
 orare student, ferri utcunque possunt, non aliter
 atque ⁱⁱ, qui pro patria fortiter quidem illi pu-
 gnant, non tamen patriæ causa, sed suæ gloriæ.
 Neque etiam quenquam a scribendo absterre-
 re debet, quod sæpe ea, quæ a nobis in medi-
 um proferuntur, aliis levia videantur. Atten-
 dendum enim est ad Virorum in his vel illis
 Eruditionis partibus, de quibus agere institui-
 mus, probe versatorum judicia, et ad utilita-
 tem quæ inde certo ad alios promanare potest.
 Decipit frons prima multos. Quidam nonnisi
 rara et insolita, licet nihil profutura, miran-
 tur et laudant, res vero momentosissimas pro
 levibus venditant. Certe nisi utile est, quod
 scribimus, stulta est gloria. Ita si quis v. gr. Cate-
 chismum duntaxat scriberet, sed talem, qui non
 tantum suo, sed præstantissimorum Theologorum
 judicio, studiosæ juventuti magis esset accommo-
 datus, quam multi alii, qui vulgi manibus terun-
 tur, laude dignum susciperet laborem, licet is
 levus a quibusdam haberetur, quia quicquid ad
 proiectum in vera pietate et cognitione Numi-
 nis facere potest, non leve, sed momentosum est,
 ut jam non dicam, majorem artem et ingenii per-
 spicaciam ad tale quid elaborandum requiri, quam
 vulgo

vulgo existimatur. Idem de aliis eruditionis partibus dici potest. Possunt etiam apud Exteros quædam Eruditionis partes excoli diligenter, a nostris vero negligi. Recete igitur agit is, qui in gratiam Popularium suorum talia in lucem profert, licet ipsem forte novi addat nihil. Ita laudandi sunt Germani et Helvetii, quod post Doctissimorum Anglorum egregios in demonstranda veritate Religionis christianæ conatus in eodem argumento explanando singularem impenderunt diligentiam, licet pauca, quæ majorem lucem adferre huic materiæ possunt, forte adtulerint. (7) Denique cum experientia constet, in illis regionibus, ubi plures Viri erudití calamos ad scribendum arripere solent, humanitatem et morum' elegantiam florere; sensim vero sensimque rusticitatem, superstitionem, et hæretificationes, (liceat rem barbarem barbara voce exprimere) pelli; cuiuslibet, qui animum literis rite excoluit, est, aliquid conferre, ad hæc bona promovenda, mala vero depellenda. Hoc autem tentare licet non solum illis, qui excellenti plane sunt instructi ingenio & eruditione, quique inter portenta ingenii humani, et primæ ut ita dicam magnitudinis stellas, referri possunt; sed et illis, qui pro ingenii viribus gnaviter variis disciplinis operam dederunt; præterquam enim quod ejusmodi ingenia rara sint et vix binos vel tres integrum seculum in lucem proferat, possunt homines minore Eruditionis apparatu instructi, saepe magis prodeesse aliis, quam tales Heroes. Ex quibus patet, ni fallor, studium inclarescendi Literis, rite adhibitum, rem esse non solum licitam, sed laudabilem valde. Et huic sententiæ omnis ætatis Viri doctissimi subscripserunt. Unicum addo testi-

monium Plutarchi Viri Πολυμαθεστατου. Hic in tractatu, cui titulus: Ἐι καλως ἐσπέλαι το λαθε βιωσας pag. m. 256. ita de hoc argumento loquitur: Ἐαν δε τις ἐν μεν φυσικοις Θεου υμνη καὶ σικην καὶ προνοειν, εν δε ἀδικοις νομον καὶ ποιησιαν καὶ πολεισαν, οὐ τε πολιτεια το καλον, ἀλλα μη την χρειαν. δια τι λαθε βιωσας, ινα μηδενα παιδευση, μηδεν ζηλος αργειν μηδε παραδειγμα καλον γενησαι. Ἐι Θε μισοκλις Ἀθηναις ἐλανθανειν, οὐδεν ή Ἑλλας ἀπεωσατο Ξερξην; Ἐι Ρομαιος Καμιλλος, οὐδεν ή Ρωμη πολις ἐμεινεν: Ἐι Διονα Πλατων, οὐδεν ἐλευθερωθη η Σικελια. Ωσπερ δε οιμαι το φως, ο μονον φανερυς, ἀλλα καὶ χρησιμεις παθισησιν ημας ἀλληλος: οτως η γνωσις ο μονον δοξαν ἀλλα καὶ πραξιας αργεις διδωσιν. i. e. at si quis in naturae rerum investigatione Deum celebret, justitiam, providentiam: in morum doctrina legem, communionem, Civitatem: in Republica honestatem non utilitatem. Cur vivens ignorari velit? an ut ne quem doceat? ne cujusquam studium ad virtutem excitet, neve aliis exemplo sit? Si Themistocles Atheniensibus ignotus fuisse, non repulissent Graeci Xerxem; Si Camillus Romanis, periisset Roma; Si Dioni Plato, non fuisse liberata Sicilia. Nimirum sic sentio, si- cut lumen non manifestos tantum nos, sed et utiles in- vicem facit; ita notitia non gloriam modo, sed et agendi materiam virtutibus parari. Possunt igitur Imperan- tes subditos, Praeceptores auditores suos, Paren- tes liberos ad gloriam Literis et Eruditione quæ- rendam, stimulare. Laude dignus est adolescens humili loco natus, pauperis angustique Laris, si eruditione et virtute humo se tollere cona- tur, omnique data occasione publice probat se dignum esse promotione. Necessarium autem quam maxime est hoc studium Seculo nostro, quo ambi-

ambitio fere omnia præmia virtutis possidet. Non tantum in Ecclesia Romana vitium illud, quod *Nepotismus* vocatur, regnat, sed et passim ubique locorum dominatur. Sæpe homines exiguis animi dotibus instructi, nullis meritis præstantes, gravissimis muneribus admoventur, qui ad alia facienda longe aptiores essent. In Insula *Japan* usu receptum esse tradunt, ut Liberi teneantur eandem artem excolere, quam Parentes, dum in vivis erant, exercebant. Sane multis in locis idem obtinet. Si Parens auctoritate valet, et egregiam Spartam obtinet, filiumque habet non plane stipitem, facile eandem, vel hac non minorem, in eum transferre potest. At hac ratione fit, ut sæpe præstantissima ingenia post carecta latere debeant, quæ tamen magna dare potuissent exempla. Interim et hoc verum est, nullum unquam tam sterile virtutum Seculum fuisse, quo eruditionis, probitatis, et elegantiæ ingenii, prorsus nulla fuerit ratio habita. Experientia quotidiana contra testatur, homines nullarum imaginum, et novos, ad summos honores, ob egregias virtutes, et ingenii præcelentiam pervenisse: et hoc non obtinuerint, nisi in pectoribus eorum laudis et gloriæ flamma suffisset accensa. Sunt, qui de Mæcenatum raritate conqueruntur, rari sunt, inquiunt, qui Literas, Literatosque foveant, homines nullis Majorum imaginibus insignes in lucem protrahant, et erectiora ingenia, quæ cum paupertate luctantur, et quorum virtutibus obstat res angusta domi, humo tollant. Hinc querelam *Ovidii* de neglectu Poëtarum ad Literatos omnes transferunt.

Cujus

Cujus verba ita habent.

*Cura Ducum fuerant olim Regumque poëtae:
Praemiaque antiqui magna tulere chori.
Sancta que majestas, et erat venerabile nomen
Vatibus: et largae saepe dabantur opes.
Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus ponit, Scipio magne, tui.
Nunc ederae sine honore jacent, operataque doctis
Cura vigil Musis nomen inertis habet.*

At nimis queruli ejusmodi homines sunt, et cum sibimet ipsi saepe desint, morumque rusticitate nonnunquam notabiles sint, fastuque ridiculo tumeant, aut aliis vitiis constricti sint, de raritate Mæcenatum conqueruntur. Fac vero aliquando contingere, quod non negamus, ut viri ingenio et eruditione præstantes meritis suis dignos honores non consequantur, non propterea studium inclarescendi Literis abjiciendum est. Qui enim egregiis disciplinis excultum habet animum, didicit etiam novercantis fortunæ impetum excipere; divinarum humanarumque rerum contemplatione animum pascere, atque corde durato fatale exitium ferre, donec fortunam criminis sui pudeat. Ea enim est nobilitas, ea præstantia veræ Eruditionis, ut animum mira quadam et incredibili voluptate perfundat, præ quam omnes hujus mundi deliciæ et fortunæ bona sordent. Muretus, elegantissimi ingenii Vir, alicubi ita de se loquitur: *Vere hoc affirmare possum, si quis mihi Deus omnes opes, omnium commoda, omnem potentiam proponat, ea lege et conditione, ut semel deponam hæc studia et tales qualescumque Literulas, altrices adolescentiæ meæ, fidissimos meorum omni-*

um temporum comites, deseram, nunquam id faciam, neque quidquam tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo eorum contubernio et amplexu abducatur. Neque tenuis etiam fortuna prohibet, quo minus nostram et aliorum felicitatem, promovere possimus. Interim verum est, sublatis præmiis, quæ virtuti debentur, perire, saltem vehementer minui, studium inclarescendi Literis.

IV. Sed satis de his. Videamus jam quare ratione studium hoc inclarescendi dici possit *nimum*, et *vanum*, adeoque quatenus sint carpendi, qui animos ad scribendum appellunt. Et (1) huc referimus omnes eos, qui exiguis animi dotibus, et superficiaria Eruditione sunt instructi, insatiable tamen simul inclarescendi studio ardent. Ejusmodi hominum insignem hodie esse copiam, nemo diffitebitur, qui vel sola Diaria Eruditorum evolverit. Acute tales perstrinxit ingeniosissimus Germaniæ Satyricus *Liscovius*, in libello de *Laudibus & necessitate semi-Eruditorum*, quem, cum in omnium manibus sit, festivus labor, compilare nolo. Et profecto fieri non potest, ut homo, qui in se ipsum nondum descendit, & quid vires valeant, quid ferre recusent, accurate tentavit, aliquid, quod luce publica dignum sit, edat. Qui enim judicii debilitate impeditur, quo minus cognoscat, quid in hac vel illa disciplinarum parte eximum, pulchrum, & solidum sit, qua ratione aliis viam monstrabit ad solidam Eruditionem perveniendi? Quin autem *Vanum* sit horum hominum studium non opus est ut pluribus probem, cum res ipsa loquatur. *Vanum* est hoc studium, (2) quando homines docti etiam & Literis exculti nihil aliud quam famam

Eru-

Eruditionis & laudem captant. Vir eruditus & sapiens, id ante omnia agit, ut animum suum solida rerum ad bene beateque vivendum facientium cognitione imbuat, voluntatemque ad virtutis amorem flectat; hoc vero præstito, operam navat, si alia non obstant negotia, ut et aliorum hominum felicitatem, quantum in se est, promoveat, talia in lucem proferendo, quæc alias & doctiores & sapientiores facere possunt, cœtera securus laudis & vitræ famæ; non enim temporis, non vanis hominum studiis, sed conscientiæ & veræ generis humani felicitati inservit. Esse quam videri eruditus mavult; rusticiore titulo viri boni contentus est. Sed stimulus tamen, inquiet aliquis, addit laudis amor ad Literarum studia rite et ardenter excolenda.

*Non parvas animo dat gloria vires
Et fœcunda facit peclora laudis amor.*

Ita est. Sed præterquam quod negem, majorem vim habere in animum vere erudit et sapientis famam aliorum & laudem, quam studium suam et aliorum felicitatem promovendi; non ideo minus vitiosus est ille solius laudis amor, nisi dicas, eo minus homines esse taxandos, quo majore animi contentione ad perversa et prava animi studia rapiantur. Verum est, Viros vere eruditos et sapientes voluptatem capere non solum ex recte factorum conscientia, sed etiam ex probatissimorum & eruditissimorum virorum laudibus. Idque possunt facere sine criminе. Sed illi de quibus nobis sermo est, hoc unum, unum inquam sectantur, ut laudes quocunque jure et modo partas captent, eoque nomine sibi plaudant. Hi Lite-

Literis dant operam, sudant, vigilant, ut per ora hominum volitent. Num vero animus meus melior est, si alii de me loquantur? num aliquid accedit veris virtutibus meis, si alii laudibus me prosequantur, aut decedit iis aliquid si his laudibus destituar? Consistit autem tota felicitas illorum hominum in judicio aliorum. Quid autem agit homo, qui Literis gnaviter vacat, eum duntaxat in finem, ut laudetur? respondeat celebris noster *Werensfelsius*: *Emit*, inquit, *judicia aliorum*, *judicia multitudinis incerta & fraudulenta*, *judicia sæpe stolida & inepta*, *judicia, quæ dum vivit, pleraque sunt iniqua & maligna*, *post mortem si æquiora sunt, nullam illi voluptatem adferre possunt*. Et ne de judicio solius multitudinis me loqui putas, ipsa illa benigna Eruditorum *Judicia de nostris laboribus non certa sunt signa meritæ laudis*: Laudant illi sæpe ut laudentur a nobis; laudant sæpe nullo licet accuratiore instituto scriptorum nostrorum examine; nesciunt sæpe quot alienis plurimis se exornarint Scriptores; laudant sæpe non nisi amore Sectæ, quam sequitur Scriptor, inducti etc. etc. Idem etiam sæpe dici potest de laudibus Amicorum. Idem, quem supra laudavi *Acontius*, *Wolfio Auctor est*, ut probe perpendat, quam parum Amicis in hoc negotio tribuendum sit. *Quonam autem (inquit) pacto statuere possis, tuum de tuo judicio rectum esse judicium, cum tam multi in eo errant?* *qua ratione te non errare intelliges?* ardua res est, ac nescio an ulla magis. *Amicis, inquires, plus de me credam quam mihi.* At vero id dictu multo est facilius quam factu. Sed facturus sane sis, quid si amici satis sinceri sint, ut nolint, aut nimis verecundi, ut non audeant, quod sentiunt proferre? quid si fuerint aliis

aliis in rebus (quod plerumque accidit) occupati, ut quod oportebat, censuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia, quid denique si ne illi quidem judicio satis valeant? dices nonnisi probatissimos quosque adhibebo. Cujus judicio probatissimos? Vulgi ne? minime præclarum tu auctorem narras. An tuo? fiat; jam alieno opus non habes.

Ex quo satis constat, quam incerta, dubia, et misera sit illa felicitas, quæ a laudibus aliorum duntaxat est suspensa. Rectissime ejusmodi hominibus applicatur illud Soteris nostri ad Pharisæos dictum: Απέχεσθε τον μισθόν αὐτῶν. Quæ verba ita eleganter παραφράζει idem eximius ille Theologus Werenfelsius: Nihil non (inquit) egerunt ut viderentur, & laudarentur. Enī habent quod volunt, cernuntur, laudantur; abeant igitur, auferant mercedem suam: fruantur fumo quem captarunt, per me licet: Sed voti compotes facti adquiescant, solidum pietatis & veræ laudis præmium aliis relinquant. Hi homines certe minus sapiunt quam rustici. Hic cur agrum colat, cur semina terræ mandet, cur sulcis eam proscindat, causam dicere potest, & fructum ex labore suo sperare non putatitium et imaginarium, sed solidum. Eruditus autem, qui solius famæ captandæ studio ducitur, nil adferre potest, quod sapienti satisfaciat. Si quis enim ex eo quærat, cur ab ipso lucis ortu libris circumvallatus unguis præmordeat, legat, sudet, tot libros evolvat, in chartam sua cogitata conjiciat, et post immensos exantlatos labores tandem scripta sua prelo committat, nihil aliud reponere potest, quam hoc, se omnia hæc præstisse, ut lectores laborem suum laudent, ut que ex sola hac laude voluptatem capiat. Tantine

tine autem res ista est, ut propterea tam grave
onus humeris nostris imponamus? Quid aliud est
illa voluptas, ex sola laude aliorum percepta,
quam admiratio cæca suarum virtutum? Ah!
quam misera est illa felicitas tandem hoc solo fun-
damento superstructa? rectissime talibus applies,
quod de studiis hominum in genere dixerat *Lucia-*
nus in Contemplantibus. Ita enim Tom. I. p. 355.
sq. Edit. Grævii, Charonem ad Mercurium loquen-
tem inducit: Ἐθελῶ γὰν τοις ὡς Ερμην ἐπειν ωτινη,
ἔσκενται μοι ἐδοξαν ὅς αὐτῷ πάποι καὶ ὁ βίος αἴτιος αὐτῶν.
Ἄδη πόλει πομφολυγασ ἐν ὑδάτει ἐθελεῖται ύπο κρύψω τίνε
καταρρέαττοντι ανιστάμενας τὰς φυταλλιδες λεγω ἀφ ὧν
ξυναγείρεται ὁ αἴφρος; ἐκεινῶν τοινυν δι' μεν τινες μικρας
ἐστι, καὶ αὐτικα ἐκράχεισαι απεσβιταν. αἰδ' ἐπι πλεον
διακρυστι, καὶ προχορευσων αὐταῖς τῶν αλλων αὐταῖς
ὑπερφυγομεναι, εἰς μεγιστον ὄγκον αἴρονται. Ειται μεν
τοι κακεινα πάντως ἐξερράχησαν πότε. Ως γαρ οἱον τε
αλλως γενεαθαι. τέτοιος ὁ αὐτῷ πάπων βίος, αἴτιος
ὑπο πνευματος ἐμπεφυτημενος, οἱ μεν μειζυς οἱ δὲ λατ-
τας. Καὶ οἱ μεν ὀλιγοχρονιον ἔχοσι καὶ ὀκυμοφον το φυ-
σηρα, οἱ δὲ ἀμα το ξυστηναι ἐπαυσαντο, πατι δ' εν
ἀπορράχηναι αναγκαιον. i.e. Volo igitur Mercuri di-
cere tibi, cuinam similes homines mihi videantur,
corumque vita omnis. Vidistine aliquando bullas
illas torrente cum strepitu scaturiente exurgentibus,
flatuosos dico tumores, ex quibus spuma cogitur?
Illarum igitur aliæ parva sunt, quæ protinus rup-
tae evanescunt; aliæ vero diutius durant, sibique
adjunctis aliis vehementer intumescunt, ac in ma-
ximum tumorem attolluntur: ac tandem aliquando
illæ etiam prorsus ruptæ dissolvuntur, neque enim
secus fieri posset. Hæc tibi hominum vita. Singuli

flatu tumescunt; hi majores, illi minores atque, alii momentaneam moxque deficiente inflationem habent, alii simul atque constituti sunt, desistunt. Itaque omnes rumpi necesse est.

V. Ut autem vitii hujus *vanitas* magis patescat, videndum, quibus mediis ac rationibus utantur homines, incredibili inclarescendi desiderio capti. Vir eruditus et sapiens, qui animum ad scribendum impellit, id unum intendit, ut *suam* et *aliorum felicitatem* promoteat. Eum in finem nihil in medium profert, quam quod alta mente diu versavit; nihil quod ostentationem ingenii prodat; nihil denique quod non utile, grave, et attentione dignum sit. Hac autem in parte vanæ gloriæ auram captantes multipliciter errant. Quod per partes, sed strictim tamen, specimenis loco, ostendam. Qui vnde studio inclarescendi æstuat, is nimio hoc et vitioso affectu præpeditur, quo minus rem, quam aliis explanare vult, recte intelligat, rite perpendat, et in clara luce, quantum argumenti natura patitur, collocet. Immensa autem illa laudis cupido, quæ animo insidet, nullas moras, nullas procrastinationes ferre potest; sed quoscunque hæc cura vexat, gloriæ coronam quam oxyssime videre gestiunt. Hinc festinanter corradunt et in chartam conjiciunt quascunque immaturas cogitationes. Quemlibet imaginationis lusum pro argumento solido habent. Evomunt potius libros, quam scribunt. Exiguus valde in Scriptis horum hominum reperitur ordo; nulla cognitionum harmonia; nulla sermonis perspicuitas; nulla argumentationum, apte inter se cohæ.

cohærentium, coagmentationes, sed strues vorborum

- - - *congestaque eodem
non bene junctarum discordia semina rerum.*

Contingere hoc potissimum solet πολυγραφοις, et diversas Eruditionis partes illustrare simul conantibus. Hi singulis fere annis ex XCVIII libris centesimum conficiunt; quos ob indefessum quidem studium laboris laudamus, in quibus tamen ut plurimum judicii ἀκριβειαν, aliaque, quæ libris verum decus et ornamentum conciliare possunt, merito desideramus. In hos quadrat illud *Arriani*, inter Stoicæ Philosophiæ sectatores facile Principis, dictum, quod extat. Lib. IV. pag. 387. Edit. Cantabrig: Δια τότο (inquit) οὐδὲν μηδέποτε φιλοτονον, αὐτὸν δικαιωτικών τοις όλαις ταῖς νυκτάς, ωπώ λεγω αὐτοῦ γνω την αναφοραν, ωδὲ γαρ συ λεγεις φιλοτονον τον διαπαιδασκαριον ἀγρυπνεύτα. οὐ τοινυν ωδ' εἶχω. ἀλλ' εγν μεν ἐνεκα δοξης αὐτοῦ ποιη, λεγω φιλοδοξον. αὐτὸν δ' ἐνεκα αργυρία φιλαργυρον οὐ φιλοτονον. αὐτὸν δ' ἐπει τοιδιον ἡγεμονικον αναφερη τον πονον ιν' ἐκεινο κατα φυσιν εἶχη και διεξαγη, τοιε λεγω μονον φιλοτονον, i. e. Propter hoc non possum dicere industrium, si audiero istud solum, aliquem legere aut scribere, tametsi aliquis adjecerit totas noctes. Nondum hoc dico nisi cognovero, quo ista referantur. Neque enim tu industrium eum dicas, qui propter puellam vigilat. Ergo ne ego quidem eum qui multa legit: sed si gloriolæ causa id fecerit, ambitiosum dico; si pecuniae gratia, avarum, non industrium. Si vero ad rationem suam laborem istum retulerit, ut illa naturæ pareat: cum demum industrium dico. Coniuncta est saepe cum

hoc vitio nimia et ridicula ostentatio Eruditionis, in
 excitandis innumeris antiquis pariter et recentioribus scrip-
 toribus, et quidem iis in locis, ubi id minime necesse
 est. Scio in rebus Facti, ut appellantur, opus esse
 testimoniis, qui enim veritatem rerum gestarum
 probare vult, testimoniis instructus esse debet lu-
 culentis et fide dignis. Qui novam græci vel
 latini Scriptoris elucidationem promittit, perspi-
 cuiis locis veterum ostendere tenetur, hoc vel illo
 sensu phrasæ ab iis usurpatas fuisse; sed illi famæ
 captatores id agunt iis in locis, ubi id minime
 quadrat, in rebus nempe, quæ argumentis, non
 aliorum dictis, probandæ sunt, aut quæ meri-
 diana luce clariores sunt. Scilicet sol non luceret,
 nisi Alphonsus Arragoniæ Rex id dixisset; trian-
 gulus non haberet tres Angulos nisi *Euclides*, vel
Academæ Parisiensis Socius, id affirmaret. Et, ut
 vanum ac ridiculum ingenium magis prodant, ex
 omni linguarum genere testimonia conglomerant
 agentes etiam de iis, quæ omnibus promiscue
 nota sunt. Sic æthiopica, arabica, rabbínica,
 græca, hispanica etc. testimonia adducunt, ut pro-
 bent res, quas vel rustici callent. Sic quidam ex
 hoc grege Albo amici cujusdam arabicis literis
 illud germanorum proverbium: *Es sind nicht alle Röche/ die lange Messer tragen/ inscrip-*
 sit. Imo saepe testimonia, quæ ad rem tamen
 nihil faciunt amplissimis commentariis illustrare
 conantur, adeo ut lector tandem quid ejusmodi
 homo sibi probandum sumserit, ignoret prorsus.
 Quæsitum aliquando est ex homine Parisiis re-
 deunte, ecquid de splendidissima urbe sentiat:
 respondit ille, se præ ædium multitudine urbem
 videre

videre non potuisse. Idem sane de multorum libris dici potest: adeo multis sunt referti citationibus, ut quodnam potissimum argumentum explicandum sibi sumserint auctores difficulter pateat: dubitari autem non potest quin hæc consuetudo ex mera cupidine ostentandi nescio quam diffusam lectionem oriatur, cum quem alium in finem ea adducere sint, nemo videre possit. Quo ipso tamen omnes citationes testimoniorum veterum et recentiorum Eruditorum improbare nolo: placent illi, qui veterum & recentiorum egregia et acute dicta data opportuna occasione scriptis suis inserunt, atque hac ratione cogitatis propriis decus aliquod et ornamentum adferunt. Huc referendi etiam sunt illi, qui ob certas quasdam rationes, in re clara, aliorum tamen testimonij uti coguntur. Ita contingere saepe solet Theologis, ut Novitatis crimen a se amolituri, in re non obscura, ad alias fidei socios provocent, apud multos enim Lectores plus valent testimonia, quam vero argumenta. Sed nescio qua ratione factum est, ut morbus hic virorū etiam doctos invaserit. Hic certe locum habet illud Taciti in vita *Agricola*: *Sublimia saepe, inquit, et erecta ingenia pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius quam caute appetunt, nec retinere possunt in sapientia modum.* Hoc certum, nimiam illam curam, excitandi virorum omnis ævi, et idiomatum testimonia, et dicta, infallibile veræ Eruditionis signum non esse, cum quibus artibus hoc obtineri possit, obscurum non sit.

VI. Accedit tertium vitium, quod ex immoderata hac inclarescendi libidine oritur, nimirum pudenda quædam insolentia, posita omni modestia, confidenter Dictatoris instar de divinis et humanis rebus loquendi, et scribendi. Ejusmodi homines plerumque altos gerunt spiritus; credi sibi volunt sine ulteriore mora, demonstrationes crepant, neque tamen forte quanta vis huic vocabulo insit, unquam perpenderunt. Cum autem inclarescendi studium eos vehementer agitet, frequentissime in duo contraria et sibi invicem opposita, æque tamen absurdâ, prolabuntur vitia; nimirum aut periculosas de Religione sovent sententias, aut inepto quodam zelo commoti, vel leviter errantes, et a receptis opinionibus recedentes, impudenter laceſſunt. Vir vere eruditus res, quæ ab omnibus sapientibus sanctissimæ et momentosissimæ habentur, summa cum prudentia et religione perpendit. Nihil quidem sine examine credit, sed ad Rationem, tanquam lydium lapidem, cuncta exigit; leves errores, quos parum cavet natura humana, facile condonat aliis, aut aliud agendo, ubi necessitas aliqua illi est imposita, mollissimis verbis emendat, æquo animo dissensum aliorum fert, nullo sectæ studio in præceps abreptus; gloriolam vero in tuendis sententiis novis et singularibus, sed nullo fundamento superstructis, non quærerit. Sed homines illi, de quibus jam quidem sermo est, tritam semitam calcare non volunt, existimantes se acuti ingenii virorum famam non consecuturos, si cum ceteris sentirent Eruditis; hinc raras tantum, paradoxas, et a communi aliorum hominum sensu abhorrentes

tes defendunt opiniones , nullo , vel debili fundamento nixas : Eum in finem ut plurimum capita Religionis generalia , quæ communi Christianorum consensu admittuntur , aggrediuntur , existimantes hanc esse compendiosissimam , æternam nominis famam consequendi , viam . Omnem igitur ingenii , quod habent , vim adhibent , ut novas sententias vel inveniant , vel jam repertas acriter defendant . Athei , Deistæ , vel Sceptici vocari desiderant , quasi hujus furfuris homines soli saperent , cæteris omnibus plumbum pro cerebro esset . Alibi , ut nosti , Vir Clarissime multorum exemplorum inductione hoc probavi . Unum tantum et alterum hic in medium profaram . Primum mihi suppeditat P. Baylius in Lexico Lit. Guevarra . Les Nouvelles (inquit) de la République des Lettres nous ont parlé d'un certain Triumvirat , auquel meriteroit être associé Guevarra . Ce Triumvirat est composé (1) du Pere Morin , qui trois ans après la prise de la Rochelle soutenoit encore , qu'ello n'avoit pas été prise , & que tous les bruits , qui en avoient été publiés , n'étoient qu'un Roman . (2) D'un fameux & redoutable Dialetcien , qui dit à un Gentilhomme , qui lui venoit à dire , qu'il avoit vu le Duc d'Espernon à Plassac : cela ne sauroit être par quatre raisons indisputables , & je m'en vais vous prouver (a) qu'il faut de nécessité , que Mr. d'Espernon soit encore à Londres . (b) Il est plus à croire que les yeux se trompent que la raison . (c) La Nouvelle , dont il s'agit ici , implique contradiction morale , & (d) peut être une contradiction physique . (3) D'un homme , qui declara à Isaac Vossius , qu'après des fortes & longues méditations , il avoit composé un livre , où il montroit

par des preuves invincibles, que tout ce, qui est contenu dans les Commentaires de Cæsar touchant la guerre des Gaules, est faux, & où il faisoit voir d'ailleurs amplement, que jamais Cæsar n'a été au delà des Alpes. Alterum præbet ingeniosissimus Euremontius, describens ingenii indolem celebris Is. Vossii. Il entendoit (inquit) presque toutes les langues de l'Europe, & n'en parloit bien aucune. Il avoit une Litterature immense. Il connoissoit à fond le genie & les coutumes des anciens peuples, mais il ignoroit entierement les manieres de son Siecle. Son impoliteſſe se repandoit jusques sur ses expreſſions. Il s'exprimoit dans la conversation, comme il auroit fait, dans un Commentaire sur Juvenal ou sur Petrone. Dans le même tems qu'il faisoit des livres, pour prouver que la version des Septantes étoit divinement inspirée, il temoignoit par ses Entretiens particuliers, qu'il ne croyoit point de Revelation. La maniere peu édifiante, dont il est mort, ne nous permet pas de douter, qu'il ne fut dans ce sentiment impie. Quelques soins, quelques précautions, que l'on prit, on ne le put jamais engager, à reconnoître en general les verites de la Religion Chrétienne. Et cependant, ce qui paroit difficile à comprendre, cet homme avoit une credulité imbecille, pour tout ce qui étoit extraordinaire, fabuleux, éloigné de toute créance. Ce sont les propres termes (verba sunt politissimæ eruditionis Viri Mr. de Maizeaux) de Mr. St. Euremont, qui avoit assz pratiqué Vossius, pour le bien connoître. Qu'on nous vienne dire après cela, que les Esprits forts sont des Genies epurés, des gens sans préjugés, qui n'admettent rien qui ne soit exactement vrai, & d'une évidence palpable. His adjiciam bina exempla, quæ profert Tolandus, qui et ipse met novas et Religioni

ni inimicas opiniones defendit. Extant in ejus *Adeisidæmone* p. 32. ita enim loquitur ad amicum suum : *Virum quendam honesto loco natum et in rebus civilibus exercitatissimum tibi olim non ignotum affirmabas, qui dum Providentiam divinam pro anu fatidicam Epicureis irridere solitus est, rerum Universitatem a stellarum influxu regi credebat, aliaque eum Astrologorum portentosa et ridicula figmenta admisisse: Alium tibi, mihique familiarem, qui spiritibus omnibus incorporeis rejectis intelligentias, nescio quas materiales, quæ vaticinia funderent et oracula, creparet.* Inter sententias veterum et recentiorum Philosophorum de Origine rerum omnium, nullum magis ineptum esse, quam Systema Epicuri, convenienter docit omnes. Itaque ad famam ingenii obtinendam in eam descendisse opinionem Philosophum hunc, insanientis sapientiae consultum, quam maxime probabile est. Saltem hoc affirmavit doctissimus Vir, *Plutarchus*, in libello ne *suaviter quidem vivi posse secundum Epicurum* pag. m. 251. Καὶ μην (inquit) ἀπὸ δοξῆς γινεθαι τίνας Ἐπικυρος ὁμολογεῖ. Τι δὲ ψή φύεται, αὐτος οὗτος σπαργων περιμανως και σφαδεζων προς δοξαν, ὡς ει μη μονον ἀπολεγεθαι της Καθηγητας, μη δε Δημοκρατει τω τα δογματα ρηματιν αυτοις ουφαιρεται ζυγομαχειν περι συλλαβων και περαιων, σοφον δε μηδενα φαναι πληκ αυτα γεγονεναι, μη δε ειναι; ιδε μητηρ ατομις ισχει ην αυτη τοσατας, οικι συνελθυσαι σοφον αν εγεννησαι. i. e. Porro a gloria etiam quasdam proficiet voluptates Epicurus fatetur. Qui vero hoc non faceret? ita insane flagrans atque astuans gloriae studio, ut non modo negaret illis se usum esse Praceptoribus et cum Democrate decreta ejus totidem verbis suffurato al-

percaretur de syllabis et apicibus, nullumque diceret existisse sapientem extra se et suos discipulos; sed scriberet etiam, sibi cum explicaret naturam rerum ad genua accidisse suppliciterque ea tetigisse Coloten. Neoclem autem fratrem statim a puero pronuntiavisse neminem Epicuro sapientiorem unquam fuisse: matrem quoque suam in se tot tantasque habuisse atomos, quarum congressu sapiens diceretur. En. Vir. Clarissime quo studium inclarescendi Viros quosdam non indoctos saepe præcipitet! Nolle autem te existimare, me ex eorum numero esse, qui omnibus propterea minutis sententiis Theologorum inhærendum esse putet, aut me omnes promiscue novas de his vel illis eruditionis theologicæ partibus in medium prolatas sententias detestari adque ignes et rogos eos amandare, qui talia defendunt. Si quisquam enim libertatem sentiendi amat, is ego sum, nec quoad vixero mentem mutabo. Sed non possum tamen laudare, et magnificere eos, qui de rebus gravissimis et sanctissimis abjecte quavis data occasione garriunt, acerrimique ingenii homines sibi esse videntur, si ea defendunt, quæ eadem facilitate, qua proferuntur, negari possunt. Dantur, ut nosti, homines hebetis ingenii et exiguo vel nullo Eruditionis apparatu instructi, qui non verentur, sanctissima quæque, Italico perfundere aceto, omnesque, qui Religionis Christianæ dignitatem et præcellentiam tuentur, pro stupidis et superstitionis habere ingeniis, antecedentium turbam sine causa sequentibus. Eos interim facile suo genio frui permitto, modo nimio inclarescendi studio ceterosque sine fine lacerandi cupiditati modum ponant. Sint per me,

si ita , velint , soli acuti , ingeniosi ; soli vere docti , et supra cœteros mortales , quos ex alto despiciunt , enecti . Plaudo . Ego modestiam amo , quæ veræ Eruditionis vernix est . Thrasonismum nec laudare , nec adprobare unquam possum .

VII. Alii vanæ gloriæ cupidi , incident in vitium , uti dixi , huic contrarium . Nimirum receptas semel sententias , dogmata etiam minutissima , singulari ardore defendunt , levissimos errores in majus extollunt , quosvis erectionis et liberioris ingenii homines allatrant , et hæreses se videre clamant , ubi alii , vel armatis oculis , se nil tale deprehendere confidenter affirmant . Hoc vero inclarescendi studium , hunc vanissimum cordis æstum Zelum pro gloria Dei appellari volunt , qui tamen cum omnibus illis vitiis conjunctus est , quæ gloriæ Dei et voluntati ejus repugnant . In hos rectissime quadrat illud Cl. Werenfelsii Epigramma , quod ita sonat :

*Magno cum studio propugnas dogmata Patrum ,
Numinis hoc a me gloria poscit ais :
Forsitan hoc a te , poscit quoque gloria Patrum ,
Forsan et hic aliquid , poscit amice tua .*

Hoc vero optimos sæpe et præstantissimos viros lacerandi studio , patant , se immortalem nominis famam consecuturos , licet a vere eruditis pipulo differantur . Quoties legi et audivi , misellos homines , et vulgi crepitacula , in Illustrem Grotium , aliosque Viros eruditissimos qui se infallibiles esse nunquam existimarunt , debachantes ! Licet autem solida eruditione , judicio omni-

omnium, qui sapiunt, destituti sint, sibi tamen domi plaudunt, et ut sapere videantur, omnis religionis systematicæ particulæ miro fervore defendere solent. Legi pleraque Scripta, quæ ab aliquot annis de *ineunda* inter Protestantes *Pace* & Theologis quibusdam in lucem fuerunt edita. Pauci quidam modeste dissensum suum testati sunt, adductis rationibus. Plurimi vero controversiarum, quæ mutuo intercedunt, momentum ita exaggerarunt, ut putares, non minus distare Lutheranos a Reformatis, quam Judæos a Christianis: Homines erant adeo impudentes, ut asseverare publice non dubitaverint, Pacem illam *Orationi Dominicæ, Symbolo Apostolico, et omnibus Religionis christianæ capitibus, in Catechismis contentis,* contrariam esse. O tempora, exclamabam hæc legens, o mores! ubinam gentium sumus? Initio, cum hæc perpenderem, credidi ejusmodi homines nulla religionis conscientia duci, et eam albis dentibus ridere: neque enim mihi persuadere potui, hominem sanæ mentis, et religionis christianæ amantem, tam inepte, tantisque cum contibus Paci huic sacræ, Deo gratæ, Cœtui priori utilissimæ, christianæ Religionis, quæ non nisi pacem spirat, genio accommodatæ, præstitu etiam facili, obniti posse. Sed mutavi sententiam, et jam quidem crediderim, ejusmodi homines inepto quodam inclarescendi studio, ad tantam insaniam abreptos fuisse. Erravi ergo cum existimavi eos pro veritatibus, sua opinione, vel magis vel minus momentosis, pugnare voluisse. Pugnant pro gloria sua: volunt mallei Hæreticorum et Lumina Ecclesiæ orthodoxæ habe-

haberi. Hinc ille fervor, hinc clamores illi stren-
torei; hinc singularis ille, si Diis placet, pro veritate
Zelus. Quod si rigidi illi et morosi Censores ri-
derentur, et risui, ut digni sunt, publice expo-
nerentur; si nonnisi eruditi et pacifici Theolo-
gi pro optimis haberentur; si ille vulgo præstan-
tissimus vocaretur Theologus, non qui in dispu-
tando de quovis argumento est servidus, et pro
omnibus minutis opinionibus tanquam pro aris
et focis pugnat, sed qui solida eruditione, pietate
cum primis, et zelo pro gloria Dei, Dei inquam,
ornatus, et instructus esset; qui crescenti indies
uti errorum gravissimorum, ita et vitiorum tor-
renti, sese opponeret; si haec inquam vulgo es-
sent recepta, ausim quovis pignore contendere,
numerum ejusmodi zelotarum vehementer immi-
nutum iri, tantumque absore, ut rixando et
clamando aliquam nominis celebritatem essent
consecuturi, ut potius omnium sapientum iram et
contemtum in se essent provocaturi. Haec au-
tem cum aliter se multis in locis habeant, famam
aliquam iniqui illi censores ex fervore tanto cap-
tant, iisque, qui veram indolem rerum theolo-
gicarum ignorant, in deliciis sunt. Quam vanum
autem est, in dilacerandis fratribus famam no-
minis querere? Quam vanum est tum se beatum
credere et celebrem, si quantum potuimus, om-
nem spem pacis praescidimus; si operam damus,
ut Christiani, qui modesti, pacificique esse de-
berent, in mutua viscera saeviant; si ex una con-
troversia, quarum multitudine obruitur orbis, et
ingemiscit Ecclesia, decem procudamus; si nos
Romanensibus deridendos et devorandos exhibe-
mus;

mus; si denique a principiis, quibus innititur
 magnificum opus Reformationis, quam longissi-
 me recedamus. Hoc unum tamen in ejusmodi
 hominibus mihi placet, quod omni data occa-
 sione in *Rationem* invehantur: hoc enim summo
 faciunt jure. Nam hæc semper est illis contraria,
 imo a longo jam tempore prorsus eos deseruit.
Vanissimum vero hoc inclarescendi studium, eos
 eo deducit aliquando ut quotquot a sententiis suis,
 quas de religione fovent, discedunt, pro homi-
 nibus, etiam aliarum disciplinarum ignaris habe-
 ant: scilicet ille errat, dicunt, in articulis quibus-
 dam Religionis; ergo eruditus S. Literarum Inter-
 pres, acutus Philosophus, et Criticus esse non
 potest. Hinc v. gr. de Commentariis eruditissi-
 morum Virorum, qui S. Literas inlustrare conati
 sunt, abjecte sentiunt, eo quod non ubique re-
 periant, quæ cum opinionibus suis conveniunt.
 Et quod cæcitatem horum hominum manifestam
 facit, ubi de sacris plane non agitur, maligne
 tamen judicare solent, eam duntaxat ab causam,
 quod homines illi, alii, quam vellent ipsi,
 sectæ addicti sunt. Dabo tibi, *Vir. Clarissime*,
 hujus rei specimen. Edidit *J. Clericus Pedonem*
Albinovanum, et *Corn. Severum* cum notis *Scaligeri*,
Lindenbrochii et *Heinsii*, adjectis propriis adnota-
 mentis sub nomine *Theodori Goralli*. Hunc librum
 in cuiusdam Bibliotheca vidi. Quæro utrum
 eum legerit? affirmat, et sibi quam maxime pla-
 cere notas *Goralli* ait: post aliquod temporis in-
 tervallum, cum inaudivisset, *Clericum* sub nomi-
 ne *Goralli* latere, sententiam statim mutavit, et
 prorsus nullius frugi collectanea, eas notas esse,

per-

perhibuit : de re ipsa judicent æqui Censores , non enim de judicii hujus veritate sed ejus causa hic agitur . Sed mittamus ea , quæ ad Religio- nem pertinent , et ad alia properemus Literarum studia , circa quæ homines , inclarescendi studio vanissimo correpti , versari solent . Elegantiorum literarum culturam , artis criticæ et historiarum peritiam , ad solidam eruditionem consequendam necessaria esse , nemo tam rudis est literarum , qui ignoret . Sed aliter in hisce versatur Vir vere doctus et sapiens ; aliter ille , qui *inclarescendi* tantum *studio* fertur . Vir eruditus , ad ea semper , in his desudans literis , attendit , quæ cum aliis Scientiis lucem , tum generi humano insignem adferre possunt utilitatem . Non tamen in his solis , quibus ille delectatur studiis , omnem sa- pientiam repositam esse credit , adeo ut alios minus in his literis versatos despiciendi causas se ha- bere existimet . Neque etiam magnam impendit operam , in examinandis et defendendis iis , quæ neque ad alias disciplinas exornandas , neque ad mentem perficiendam , quicquam conferunt . Ubi vero sibi ab aliorum opinione recedendum esse putat , modestissimis hoc facit verbis . At longe alia est horum , de quibus verba facimus , agendi ratio . Plerumque ubi animos ad humaniores literas excolendas adjecere , morum elegantiam deponunt , et acerbe in eos , qui circa phrasia vel variantem lectionem dissentiant , debachan- tur . Bochartum , Ez. Spanhemium , Scaligerum , Sal- masium , Grotium , aliosque Viros in his literis principes , ob leves errores , Orbilii illi tanquam pueros virgula censoria plectunt , adeo ut gram- mati-

maticus ille fastus, quo ilia eorum tument, in proverbiū abierit. Sane si quis irritabile hoc genus Vatum vel verbulo officii sui monuerit, nihil est tam acerbe dictum quod non in eum evomant. Sed Tu hæc omnia ex *Werenfelsio*, *Menzienio*, *Lilienthalio*, *Mathanasio* aliisque, satis cognita perspectaque habes. Cum hoc insatiabili inclarescendi studio frequenter conjunctum esse solet pessimum vitium, quod πολυπραγμοσυνη appellatur; vitium, quo nullo habitu virium nostrarum respectu, omnia tentare, cuncta scire, in omnibus excellere volumus. Negare nolumus, extitisse, et adhuc dari Viros, qui accurata multarum disciplinarum cognitione instructi fuerunt. At vix uno vel altero Seculo ejusmodi eruditio-
nis portenta in lucem prodeunt. Ea enim est scientiarum difficultas, et rerum cognoscendarum multitudo, ut adhibibis omnibus diligentiae et ingenii dotibus, et adminiculis, difficulter unius partis eruditionis vel disciplinæ singulos angulos perreptare, et minutas omnes partes accurate cognoscere possimus. At nostri, de quibus agimus, auræ vanæ captatores in eo gloriam quærunt, si in singulis disciplinis versati esse videantur. Eum in finem omnium disciplinarum compendia addiscere solent, et pro more seculi nostri collectanea ex omni disciplinarum genere studiose congerunt, quibus omni data occasione superbire solent, adeo, ut qui nesciret, qua ratione omnia fuissent corrasa, firmissime crederet, ejusmodi homines in omni literarum genere consenuisse, inque pectoribus eorum totam vetustatem reconditam esse. Meram autem

autem multivariæ eruditionis ostentationem esse, prætereaque nihil, norunt illi, qui uni duntaxat disciplinæ per vitam vacarunt. Pessimum hoc est, quod nimicum invita, ut plurimum, Minerva, & repugnantibus animorum viribus, ad tot varia addiscenda commoveantur. Eleganter hanc ingeniorum pestem depingit P. Gualdus in *Vita Pinelli*, Viri dum viveret, excellentissimi. *Carnificina* (inquit pag. m. 325.) ingeniorum nulla major, quam promiscue & sine ullo delectu impellere hominem in ea studia, quæ ipsa fastidiat ac aversetur. Hinc torpent animi juvenum pestilentि hoc sydere afflati; hinc bonarum artium & bonæ mentis contemtus & odium. Hinc rerum rumor & sententiarum vanissimus strepitus, ut ille ait. Neque aliunde fœdi plerumque exitus, quo stum demum vitare liceret, si Patris sapientis, Naturæ monita non aspernarentur. Prodit in hanc sententiam gravissimus Auctor Plutarchus, Apollinem Delphicum, Romanæ Eloquentiæ Parenti, qua ratione ad immortalitatis fastigium pervenire possit, consulenti respondisse: *Hoc illum asseturum, si ad propensionem præscriptumque Naturæ, non ad sententiam aliorum, vitam institueret.* At is famæ & gloriæ præpostere sitiens, vulgi rumusculis percitus, & domesticorum commodis consultum volens, ultrose perditum ivit, non secus atque ille

*Quem Pater ardoris massæ fuligine lippus,
A carbone & forcipibus gladiosque parante
Incude & luteo Vulcano ad Rhetora misit.*

Ita Gualdus. En, *Vir Clarissime, specimen erro-*
C *rum,*

rum, in quos se præcipitare solent illi, qui nimio inclarescendi literis studio ardent.

VIII. Juvat autem paulo uberius vitii hujus ostendisse *Vanitatem*. Hoc ut fiat, *primo* obser-vandum, quam maxime *incertum* esse, utrum id, quod omni virium contentione quærunt, consecuturi sint, nec ne. Quærunt hi homines no-minis celebritatem, laudem & famam virorum ingenio præstantium. Non jam dicam eos, quos lubido, & incredibile studium inclarescendi cor-ripuit, difficulter apud cordatos & vere eruditos laudem consecuturos, quoniam, ut plurimum festinanter omnia componunt, nec satis circum-specte singula perpendunt. Concedam autem tantisper nihil hac in parte; in eis desiderari pos-se; incertum tamen est, quæ fata habitura sint ingenii sui monumenta. Ea enim est sæpe secu-li, seu potius hominum, malignitas, ut in eo potissimum gloriam quærant, si aliorum egregiis conatibus detrahere, laboresque eorum extenuare possunt: Sæpe optime dicta silentio involvunt, levissimum vero errorem, quem parum cavet natura humana, exaggerant, in majus extollunt, atque eloquentiam suam in aliis exagitandis solent ostentare. Aut enim ea profers, quæ ab aliis centies dicta sunt, aut supra vulgus Eruditorum sapis, viamque calcas nullius, aut paucorum, ante tritam solo. Si prius est, certatim omnes, saltem plerique clamabunt, te crambem bis ter-que coctam lectori gustandam propinare, & vano labore prelum exercuisse. Quam difficile autem est, inter tot Scriptores, in tanta librorum copia, in medium aliquid proferre, quod ab aliis ante dictum

dictum non sit ? Quis omnes veteres & recentiores evolvere poterit Auctores ? Per conscientiam testare, te alios non compilasse , sed e proprio sinu cuncta repetuisse , vix tamen tibi fidem habebunt maligni Judices. Si vero altius te tollas humo, eaque scribas, quæ præstantia & novitate argumenti sese commendare possunt, plerumque eos , qui in his, de quibus agis, literis, principes sibi esse videntur, irritas : credunt enim actum esse de sua existimatione , si aliis, æque ac ipsi acutum cernat ; hinc linguæ prælia oriuntur. Hoc certe eveniet , si in rebus ad Religionem spectantibus novam & insolitam ingrediaris viam. Novatorem te esse dicent, & monstrum in pectore alere , malignas passim de te spargent inter alios suspiciones, adeo ut laudis honorisque loco *Heterodoxi* (quod vocabulum, quantum valeat, norunt omnes) famam tibi concilie. Sed demus hæc omnia secus se habere ; concedamus te famam eruditæ a quibusdam consequi , num in eo judicio , si sapi , semper adquiescere secure potes? non putarim. Illi enim ipsi , qui nostra tantopere extollunt, aliquando nobis ipsis sapientiores non sunt : sæpe in cœlum nos tollunt laudibus , ut lapsu graviore ruamus ; sæpe concedunt aliquid imperitiæ nostræ ; sæpe quos laudant in sinu rident. Non raro etiam fit, ut illi, qui se nostra magni facere simulant, amici sint , fautores, benevolentia & meritis nobis devincti ; sæpe priores eos laudavimus ; sæpe timent iram aut nostram , aut fautorum nostrorum , & quæ alia sunt, quæ propensam erga nos voluntatem excitare possunt. Quam *Vanum* vero est, tot laboribus distingi, in tanta laudis & famæ, quam uni-

ce adpetimus, incertitudine? quam ineptum est, judicio hominum tam fallaci superstruere omnem nostram felicitatem? quam absonum id quærere, quod quotidiane mutationi obnoxium est? Variæ enim, ut supra monuimus, sunt hominum iudicia. Quod hic laudat, alius ridet. Pauci quos æquus amavit Jupiter, tam felices sunt, ut omnium laudes & applausus reportent. Cui ergo fidamus? cuius iudicio secure subscribemus? Loquor autem semper de iis, qui non nisi gloriam captant, securi eorum, quæ verum decus Literato conciliare possunt. Sed fac denuo Te Eruditæ Viri famam non apud quosdam tantum, sed plerosque consequi, in Ephemeridibus nomen tuum cum laude extare, atque adeo te laudem illam tantopere quæsitam adipisci, velim probe observes, hanc Eruditionis, quam obtinuisti famam, communem tibi esse, cum ingenti numero eorum, qui minime ea digni sunt. Sunt inter illos qui scribendis libris famam adepti sunt, homines, qui ex XCVIII libris centesimum confecerunt; qui præter artem excerpti sciunt nihil; homines superbi, inani fastu tumentes, miseri verborum aucupes; sunt qui clari sunt ob obscuram linguam; sunt quos Majorum duntaxat imagines commendant; sæpe Doctori umbratico non minus titulus Celeberrimi, Doctissimi, Excellentissimi &c. quam viro vere sapienti, tribuitur, & quod pessimum est, nullus, dum in his terris versamur, infallibilis judex, nulla auctoritas Senatus Populique Eridorū, quorum ope Viri Eruditæ a semidoctis distinguuntur, prostat. Num plaudere sibi potest ingeniosissimus & excellentissimus Pictor, videns eandem laudem tribui homini, qui Delphinum

filvis appingit, fluctibus aprum? Si Chærilus aliquis incultis versibus. & male natis retulit egregii Poëtæ laudem, num hoc Virgilium beat? Scribendi enim insania multos veluti pestis adflavit.

*Nave agere ignarus navis timet, abrotonum ægro
Non audet nisi qui didicit dare, quod Medicorum est
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri,
Scribimus indocti, doctique Poëmata passim.*

Quod de Poëtis ait Horatius, de singulis aliis scientiis dici hodie potest. In tanta igitur Doctorum et semidoctorum turba, si forte etiam Tu aliquod Nomen adeptus es, num hoc adeo te beat? num hoc dignum est præmium pro tot laboribus et sudoribus? num propterea cristas tollere & altum sapere debes? Sane tantum abest, ut hæc promiscua turba te ad scribendum incitare debeat, ut potius non leve sit ad te a scribendis libris absterendum, argumentum. Ita sane sentiunt plures Viri, solida eruditione instruti. Audi doctissimum Lauferum, Virum longiore vita dignissimum, ita de se pronuntiantem: *Dicunt mihi (inquit) saepius amici mei, desidiosus es; nimium otio indulges; quin laboras, quin componis; est ætas, est tempus; sunt libri; est mos seculi, etsi pauci apud nos scribant, exterorum tamen scripturiunt docti juxta ac indocti.*

- *Stulta est clementia cum tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.*

Hoc ipsum est quod scribere nolim: Nolo ineptorum numerum augere scriptorum. Sed, dulce est, dicunt, nosci ab omnibus; fama celebrari dulce; dulce digito monstrari; Hic est doctus ille, qui tot jam libros composuit. Ego ut fumum non emo, ita nec vendere volo. Nec curio a turba celebrari; nec turbæ verba dare possum. Si vano placarem popel-

*lo, male me haberet; dicerem cum Phocione: & οὐ πεπονικόν λέγων ἐμμετόν λεληθε. Nulli unquam celebritatem nominis invideo. Scio quanto labore, quanta temporis, sanitatis, visus jaclura hæc ipsi constet. Idem cum Seneca sentio, dicente: Cum videris igitur prætextam sæpe jam suntam, cum celebre in foro nomen non invideris: Ista vitæ damno parantur. Hactenus eruditus ille Helvetius. Sed, inquies, semper tamen dantur Viri acuti ingenii, qui solidum ab inani discernere possunt. Ita est. Sed memineris, eos de quibus loquor, non nisi laudem famamque captare, atque in id tantum intentos esse, ut in ore hominum versentur. Quod si hoc unum eos beat, jam principibus nequitia magistris, & fratribus ignorantiae immixti sunt. Non minus enim noti sunt impurissimi elegantiarum arbitri, *Tibullus*, *Catullus*, *Propertius* & *Petronius*, quam ipso *Socrates*; imo amplius dico, benefici, latrones, prostibula, & bucephalus aliquis, multorum ore circumferuntur, non minus quam Excellentissimi Viri. Quod si igitur nihil aliud quærunt vanæ auræ captatores, qui insolenter sibi fiduciam arripiunt, quam ut in ore hominum versentur, ut nomen suum certis præfixum sit libris, aut ut alii qualescumque tandem illi sint, data occasione eos laudent, fruantur haec sua felicitate, sibi gratulentur de egregio consortio; Aliis vero permittant præstantius laudis decus & ornamentum quærere.*

VIII. Summum autem *Vanitatis* indicium ejusmodi hominum ex eo manifestum est, quod non nisi *immortalem*, *immortalem* inquam, nominis famam quærant. Dicunt illi, vitam silentio transfigere

sigere pecorum esse, quæ natura prona atque ventri obedientia fixerit ; oportere igitur illos, qui se se studeant ceteris animantibus præstare, ingenii opibus gloriam quærere, et memoriam sui quam maxime longam efficere. Hac ratione nos pro mortalibus gloria æternos fore. Strenue igitur vacandum Literis, nec extimescenda etiam Virorum præstantissimorum judicia ; gravandum ad æternam nominis famam. Detrahatur licet (inquit noster homo) eruditioni meæ, & meritis præsens seculum iniquum ;

*At mihi quod vivo detraxerit invida turba,
Post obitum dupli foenore reddet honos.
Omnia post obitum fingit majora vetustas,
Majus ab exequiis nomen in ora venit.*

Sed quid non possem in contrarium dicere *Vir Clarissime?* Liberaliter tamen agamus cum his hominibus ; concedamus non solum mentes, quod et verissimum, morte carere, sed & rerum in terris, literatoque orbe gestarum & gerendarum, post fata memores esse ; ponamus, haud postremum felicitatis gradum mentium, corporum vinculis solitarum, in eo consistere, quod accurate sciant, quid inter eruditos geratur, quæ fatæ scientiarum, quæ judicia hominum de his vel illis libris. Hæc incertissima licet, imo falsa sint, dabimus tamen illis, ne vitam ipsis reddamus acerbam ; pellucebit tamen *Vanitas* horum hominum, satis superque. Dico igitur *Primo* incertum quam maxime esse, utrum scriptorum nostrorum rationem habitura sit posteritas, et laudibus eadem elatura dignis. Sæpe vivo & spirante Auctore libri ab eo editi non leguntur, sed lacerantur, & deferuntur

*in vicum vendentem thus & odores
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.*

Tot præclara Veterum monumenta edax vetustas, imperitorum malitia et ignorantia, supersticio, et bella, memoriæ nostræ subtraxerunt, ut nomina, prætereaque nihil, aut levia quædam duntaxat fragmenta nobis relicta sint. Ambulavi nuper extra urbem, vidi in terra jacentem chartam, sustuli; miratus Theologi nuper demum demortui laborem esse, quo casei particulam tegebat rusticus. Nec accidit hoc scriptis, quæ omnium doctorum judicio digna non sunt ut legantur; sed optimi saepe & bonæ frugis plenissimi cum tineis & blattis luctantur, aut bene compacti in Bibliothecis extant, sed leguntur a nemine. Unde autem sperare possunt hi homines, propria ingenii sui monumenta non eadem fata habitura? mors etiam saxis marmoribusque venit. Quod si tamen tam beati & felices sint, ut scripta in vulgus edita legantur, dubium tamen quam maxime est, utrum Eruditorum applausum consecutura sint. Omnium, ut nosti *Vir Clar.* scientiarum fatales quædam periodi sunt, & ut vestimentorum, sic scientiarum perpetua quædam est mutatio. Olim per multa secula nemo pro Philosopho habebatur, qui *Aristotelis* decretis addictus non esset. Hic solus regnabat, et cum Deo in scholis divisum quasi habuit imperium. Nostri ridicula elogia, quæ in eum congesta erant; nihil unquam de homine tam præclare dici potest, quod in *Aristotelem* collatum non fuerit. Successu temporis, et renatis literis, sordere cœpit Stagirita, et Scholasticorum quisquiliæ rejectæ. Exortus est, ut alios taceam,

Nobi-

Nobilissimus *Cartesius*, qui, post multa linguarum prælia, principatum in Philosophia obtinuit. Me puerο, illi demum acutum cernere dicebantur, qui hujus Viri methodum sequerentur, & principia ipsius cum Theologia arcte copularent. Exorti mox Viri acuti ingenii, qui pleraque hujus Philosophiæ capita impugnabant, libere contendentes, ea nullis certis principiis esse superstructa. In Anglia novam philosophandi methodum induxit *Lokius*, quem multi in Germania sequebantur, ita ut tandem Eclectica Philosophia caput extulerit. Hæc vero denuo vilescere incipit, & ex primis immotisque principiis, non hinc inde arreptis diversorum Systematum & sententiarum partibus, ædificium Philosophicum construendum esse clamanter multi, et Illustres duntaxat Viros, *Neutonum*, *Leibnitziun;* et *Wolfium* in disciplinis Philosophicis audiendos esse contendunt. Aliis placet *πεχειν*, existimantibus, ita cum natura comparatum esse, ut ad certitudinem in iis, quæ de Deo, mundo & homine sciri possent, nunquam per venturi sint mortales. In tanto autem Eruditorum dissensu, pulchre constat, quam incerta sit illa spes perennis gloriæ consequendæ, & quam lubrica felicitatis illius, laudibus obtainendæ, ratio. Nec putas in Philosophicis duntaxat disciplinis magnam hanc rerum & judiciorum diversitatem obtainere. Grassatur hoc malum per omnes disciplinas. Theologia primum a Christo et Apostolis tradita, cum nativa sua simplicitate, tum probitate eorum, qui eam sectabantur, se se commendabat. Statim vero post excessum Apostolorum exorti sunt Viri diversis animi dotibus, et opinionibus imbuti, sed artis recte cogitandi,

linguarumque haud satis gnari, qui proprii ingenii inventa, cum Religionis Christianæ decretis copulare voluerunt. Patres sæpe in Conciliis sanctificaverunt talia, quæ ipsimet non satis intellexerunt, saltem ea credenda imposuerunt, quæ a Christo et Apostolis perspicue definita nunquam fuerunt. Tandem incidit divina hæc disciplina in manus Scholasticorum, hominum nugivendolorum, qui ut verbis magni Erasmi, utar, *de rebus arcanais, & adorandis magis, quam explicandis, illoto ore loquebantur, profanis Ethnicorum argutius disputabant, arroganter definiebant, & divinæ Theologie Majestatem, frigidis, imo sordidis verbis simul et sententiis, conspurcabant; atque hæc interim dum nugabantur in Scholis, existimabant se se universam Ecclesiam, alioquin ruituram, non aliter Theologorum fulcire tibicinibus, quam Atlas coelum humeris sustinet apud Poëtas.* Nec potuit, antequam ars critica studiumque linguarum emersisset, aliam induere faciem Theologiae quam primum vero per Viros eruditos hæ disciplinæ in lucem protractæ, omnem operam navarunt Viri sapientes ut nobilissima disciplina pristinæ restitueretur simplicitati. Quod quibusdam in locis feliciter tentatum; alibi vero diverso schemate denuo repræsentata, novorumque decretorum philosophicorum veste induta est, ita ut quasi dedita opera eam quidam obscurare denuo voluisse videantur, & ita semper, diversis sub titulis, eadem fabula agitur.

Nihil jam dicam de aliis Literarum studiis. Vides *Vir Clar.* quem in finem hæc a me adducta sint. Nimirum in tot diversorum ingeniorum & disciplinarum varietate et mutatione paucis contigit, ut post fata debitis laudibus celebrarentur

posteritati relicta ingenii monumenta , sed passim vel negliguntur , vel nihili æstimantur , et pulvere sordida sunt . Accedit , quod , quæ nostra ætate saepe recta et laudanda habebantur , post fata demum nostra pro falsis vel periculis venditentur . *H. Valesius Observat. ad Euseb. Lib. I. cap. 2. pag. 6.* exemplum adducit . *Vetus* (inquit) *omnis Christianorum Theologia Deo quidem Patri Monarchiam tribuit , Filio vero ac Spiritui S. monopatria id est administrationem et dispensationem , ut docet Tertullianus adversus Praxeam ; verum hujusmodi locutiones cum antea sine ulla erroris suspicione usurpatæ fuissent , tandem post Concilium Nicænum repudiatae sunt a Catholicis & Arrianis relictae .*

Ita notum est , quam longe diverse judicarint Patres ante *Augustinum* de gratia , & illi qui postea ad nostram usque ætatem secuti sunt .

Et profecto , quod tertio loco notari velim , mentes hominum eruditorum a corpore sejunctæ miserrimæ essent , et continuis iræ et æstus fluctibus agitarentur , si quæ inter eruditos agebantur , post fata sua scirent .

Notissimum est , ne quidem post mortem Virorum doctissimorum livorem mordacis ingenii virorum quiescere . Sæpe lepores leonibus mortuis insultare solent . Unum vel alterum exemplum inter innumera juvat attulisse ; *Socrates Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XIII.* mentionem injiciens acerrimorum hostium , qui in obtrectando *Origene* e vivis jam erepto turpem famam quæsiverunt , ita loquitur : ‘Οι ἐυτελεῖς , καὶ ἀφ ἔχυτων μη δύναμενοι φεινεθαι ἐν τῷ θερετικῷ πρετόρῳ , δεικνυθαι βγλονται . Τέτων πεπονθε πρωτος Μεθοδος , τις ἐν Λυκίᾳ πόλεως λεγομενης Ολυμπια-

Ἐπιγραφος. Εἰτε Ευσταθίος ὁ τις ἐν Ἀντιοχείᾳ πρεσβύτερος
 ὀληγον ἐκκλησίας προσάρετος. Καὶ μετά ταῦτα Αὐτοίνα-
 ριος καὶ τὸ τελευταῖον Θεοφίλος. Ἀυτοὶ τῶν κακολο-
 γῶν τετράκτος ἢ κατὰ ταύτου ἐλθούντες τον ἀνδρες διε-
 βαλλον. Άλλος γαρ δι ἄλλο ἐπι την κατ' αὐτοὺς κατηγο-
 ρίαν ἔχωρισαν, δεικνύντες ἐκεῖσοι, ὡς ὁ μη διεβελλον
 τύπο παντες ἐδίξαντο. Ἐπειδὴ γαρ ἄλλος ἄλλῳ δογ-
 μάτος ὁ καθ ἐις ἐπελαμβανοντο, διλον ὡς ἐκεῖσοι ὁ
 μη ἐσκωπτεν τύπο ὡς ἄλιθες παντως ἐδέχετο τω ἀπο-
 σιωπαν ἀπεινων τύπο ὁ μη διεβελλε. i. e. *Viles homi-
 nes & obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt,
 ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur.*
*Laboravit hoc morbo primum Methodius, Olympi Lyciae
 civitatis Episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo tem-
 poris spatio Antiochensem Ecclesiam rexerat. Post hunc
 Apolinaris, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga
 maledicorum, qui non eadem incidentes via Origenem
 calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusa-
 tionem ejus prorupit, quo factō singuli satis declararunt
 se omnino probasse ea, quæ minime reprehendissent.
 Nam quoniam aliud dogma singillatim refutare
 aggressus est, perspicuum est, singulos pro vero admis-
 se, id quod minime insectati sunt: tacite scilicet ea
 comprobantes, quæ non exagitabant. Eadem fa-
 ta post mortem expertus est celebris Chrysosto-
 mus. Adducamus hic verba clarissimi, dum vive-
 ret Theologi J. Basnage : *Hic Histoire de l'Eglise,*
 Tom. I. pag. 102. de hoc negotio ita loquitur :
*On a quelque fois raison de crier contre les Theo-
 logiens, dont la haine & les animosités passent jus-
 qu'au tombeau, & vont au dela de la mort. Il
 semble, que tous les differens personnels devroient
 étre enterrés dans le sepulcre : On devroit prevenir
 la mort, ou du moins se reprocher de l'avoir laissée
 venir**

venir avant que de se reconcilier. Les Chefs de l'Eglise doivent au Peuple cet exemple, je ne dis pas de charité chrétienne, mais d'humanité. Cependant ce sont ces chefs de l'Eglise, & entre ces chefs ce sont quelque fois ceux qu'on traite de Saints, qui pour des légers démêlés, ou de petites violations de discipline, poussent la vengeance & la haine jusqu'à près la mort. C'est ainsi que St. Cyrille se chargea de continuer la haine de son Oncle contre la mémoire de St. Chrysostome, qu'on avoit dégradé & qui étoit mort cruellement en exil. Transeo mille alia exempla, et unius tantum, ejusdemque recentissimi exempli, mentionem faciam. Nemini Eruditorum ignotum est nomen *Guilberti Burneti*, Episcopi quondam Sarisberiensis, Viri eruditione, pietate, sapientia, & meritis in universam Ecclesiastam Protestantum, celeberrimi. Egregium hunc Praesulem infames illi, optimorum Vitorum censores & calumniatores, Jesuitæ nimurum Trivolienses non solum acerbissime post fata perstrinxerunt, variorumque vitiorum & errorum postularunt; sed & inter *Doctores umbraticos*, in tales, quos Galli des *Pedants* vocarunt, a quo tamen vitio nemo tamen magis alienus erat, quam Illustris ille Praeful, retulerunt. Vide *Memoires de Trevoux Fevrier 1745.* p. 289. seqq. Sed dignitatem magni Viri, & innocentiam erudite tuitus est impudentemque horum Orbiliorum audaciam corilate retudit, Vir quidam doctus in *Mercurio Helveticus*, qui *Neocomi* editur, Mense Sept. & Octobr. proxime præterlapsi anni. Ex his, aliisque innumeris exemplis patet, quam incerta sit illa spes laudis post mortem consequendæ. Certe non pos-

possent non mentes illæ, si talia scirent, vehementer agi. Ponamus enim *Aristotelem* scivisse, & adhuc scire, quid de se senserint, & adhuc sentiant Eruditi, bone Deus! quam miser esset status hujus hominis! Is enim non solum per multa secula contemtus jacet, & *Platoni* multis intervallis postpositus fuit, sed & Reverendi Patres Ecclesiæ primitivæ de eo magnifice non senserunt. Postea incidit in manus Barbarorum, qui quidem zelo pro ejus gloria ardebant, sed cum imperitia linguae græcæ intelligere eum non valerent, misere magni Viri scripta interpretati sunt; tandem ita fuit neglectus, ut nihil unquam tam acerbe & abjecte dictum fuerit de quoquam, quod pleno horreo in hunc Philosophum effusum non fuerit. Multi summam gloriam & laudes singularis eruditionis in perstringendo *Aristotele* quæsiverunt, & adhuc quærunt. Recentioris ævi Scriptores multi eum Atheismi postularunt. Hodie paucissimi scripta hujus Viri legunt. *Plato* a multis pro homine fanatico habetur, qui in Metaphysicis talia effutiverit, quæ ipsemet non intellexerit.

Utrum *Stoici Spinozæ* præcursores fuerint, nec ne, hodie sub judice lis est, postquam superioribus seculis in cœlum fuerant lati laudibus a plurimis, uti ex historia Philosophica satis constat. Plerique modernorum adserunt, Ethicam horum hominum, splendidissimis verbis prolatam, arenam esse sine calce, de reliquis nil dicam, neque utrum jure vel injuria, talia ipsis impacta fuerint, disquiram. Hoc tantum expendas velim *Vir Cl.*, quo animo nempe & qua fronte, si aliquæ his sapientiæ Antistitibus post obitum rerum in terris

acta.

actarum cognitio esset, hæc judicia hominum
 laturi essent. An non putas, eos irarum fluctibus
 æstuaturos, in primis quod defensioni jam quidem
 nullus esset relictus locus? neque enim credibile,
 perinde bonis illis animabus fore, quid posteri de
 se sentiant, cum nostri homines, de quibus
 agimus, præcipuam felicitatis partem positam esse
 dicant, si quibus laudibus efferantur ipsimet per-
 spectum habeant. Et quid putas Illustrem Gro-
 tium sensurum, animadvententem non solum eru-
 ditos quosdam, sed et vilissimos quosque, & in
 umbra educatos Magistellos, et pietati suæ & famæ
 detrahere conantes? Quid Patres, quorum artis
 criticæ imperitiam, zelum minime semper pu-
 rum, erroresque in apricum produxere nostræ
 ætatis erudit? num putas Bezan, et qui ejus sen-
 tentiam probarunt, nimirum Hæreticos gladio
 esse puniendos, serena mente audituros, hanc
 opinionem hodie pro pestilentissima haberi, va-
 riisque, iisque gravissimis argumentis, impugnari?
 Quo animo excepturi essent Beati Reformatores
 nostri tot calumnias, quæ post fata sua in se
 effusæ fuere? Crediderim ego, quasdam fastu &
 superbia turgidas Criticorum mentes omni nisu
 elaboraturas, ut potestas ipsis concederetur supe-
 ras evadendi ad auras. Et cum nemini tam beato
 esse licuerit, ut nunquam falsum judicium de his
 vel illis argumentis tulerit, singulæque scientiæ
 indies augeantur, fieri aliter non potest, quam ut
 mentes illæ, gloriæ cupiditate ardentes, singu-
 lari studio ferantur, vel ad confessionem errorum,
 vel ad opinionum semel arreptarum defensionem,
 quod tamen in hoc rerum statu, in quo eos jam
 quidem positos esse per tempus concedimus, præ-

stare

flare non possunt. Ex quo sequitur, eas omnes infelicissimas fore, si rerum inter eruditos gestarum post sua fata haberent notitiam. Hactenus, uti vides, liberaliter concessi, mentes non statim post mortem in loca aut tetra, aut beata & amœna migrare, sed in loco quodam tertio, aut circa corpora versari, probeque perspectas habere, quid inter eruditos geratur: Cum autem hæc omnia incerta, imo falsa sint, clarissime patet, spem illam immodicam laudis post mortem consequendæ instabilem, imo vanam esse. Nolle autem quenquam, hæc, quæ jam jam a nobis dicta sunt, ita interpretari; ac si existimaremus, Viros Eruditos præsentium duntaxat, posteritatis vero nullam habere debere rationem. Non ita sentio. Cum enim felicitatis aliorum promovendæ rationem habendam putem, eo ipso etiam sequitur, Eruditum eo tendere debere, ut ingenii sui monumenta post fata maneant, aliisque utilitatem adferant. Bone Deus! quibus in tenebris versarentur Eruditi, si mortuorum laboribus & egregiis scriptis carerent. Loquimur ergo de iis duntaxat, quorum animis *non nisi laudis* post fata consequendæ *cupido*, prætereaque nihil, insidet.

- sal. Cap. V: 23. de tribus Hominis cœlitus
renati partibus : Cum perpetuis Annotatio-
nibus & vindiciis. Pag. 553.
- III. J. BALTH. BURCARDI Dissertatio Philo-
sophica de Assensu. Pag. 573.
- V. Mantissa Epistolica ad Controversiam de Ar-
gumento CARTESII pro Existentia Dei. Pag.
627.
- VI. Historia Vitæ & Obitus J. R. SALCHLINI,
*S. Th. in Acad. Bernensi Prof. & Collegii majo-
ris Praepositi*, breviter delineata a J. G. A. P:
641.
- VII. Vita SAMUELIS BATTIERII, *Med. Doct.
& Græc. Ling. Prof. in Acad. Basil.* Pag. 645.
- VIII. Vitæ MICHAELIS SZATHMARI, *Senio-
ris, S. Theol. & Ling. Hebr. Prof. Illustris Athe-
næi Pataicensis Rectoris Descriptio.* Pag. 649.
- IX. Nova Literaria. Pag. 654. fin.
-

Errores Operarum.

- Part. I. Pag. 3. lin. 16. *eorum. lege: earum.*
pag. 45. lin. 22. *in tales, lege: id est tales.*
- Part. II. Pag. 193. lin. 25. *offerri, lege: afferri.*
pag. 221. lin. 3. *in Notis pro 1644 lege
1674.*
pag. 252. lin. 5. *Pannonni oris. lege: Pan-
non in oris.*
pag. 254. lin. 2. *hunc ad modum legi
vult doctiss. Autor: Pars animæ chartis
nobilis hisce latet*
- Part. III. pag. 377. lin. 1. *in Notis, propendit.*
lege: *propendet.*